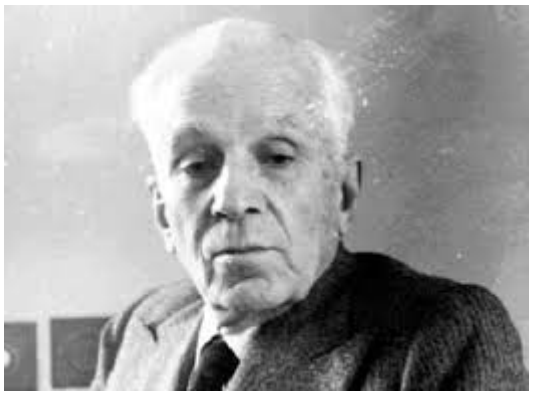

**Ηρακλής Κακαβάνης,** ***«Η θρησκευτικότητα του Βάρναλη(;!)»***

Προκειμένου να εξυπηρετηθεί η τρέχουσα πολιτική σκοπιμότητα, εκτός από τα συμφέροντα του λαού, θυσιάζονται ακόμα και ποιητές. «Όλα τα σφάζω όλα τα μαχαιρώνω» κατά την έκφραση του πλανόδιου μικροπωλητή.

Η επίσκεψη του **Αλέξη Τσίπρα** στο **Άγιο Όρος** προκάλεσε ένα κύμα κριτικής για το αν αυτό συνάδει με την αριστεροσύνη του. Και τα δύο από μόνα τους, χρήζουν συζήτησης αλλά δεν είναι της παρούσης.

Οι υπερασπιστές του Αλέξη Τσίπρα για να «απενοχοποιήσουν» την ενέργεια του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης, στράφηκαν στην αναζήτηση παράλληλων παραδειγμάτων. Και νόμισαν ότι το βρήκαν στα πρόσωπα κομμουνιστών ποιητών:

*«Φοβάμαι όμως ότι δεν έχουν καν ακουστά για κάποιους κομμουνιστές ποιητές όπως ο Κώστας Βάρναλης, ο Γιάννης Ρίτσος, ο Τάσος Λειβαδίτης που έγραψαν αριστουργήματα για την Παναγία και το Χριστό και που μελοποιημένα τραγουδήθηκαν από χιλιάδες αριστερούς. Ή για τους ανταρτοπαπάδες της Εθνικής μας Αντίστασης.*
*Δυστυχώς λεπτομέρειες! Σε ένα τεράστιο ψηφιδωτό κατάντιας του δημόσιου λόγου και της συλλογικής μνήμης...».*
`

Προσπερνώντας το ύφος του σχολίου, και επειδή η συλλογική μνήμη δεν έχει εξασθενίσει, υπενθυμίζουμε ότι οι ανταρτοπαπάδες, παιδιά του λαού, σε μια στιγμή που λαός μάχονταν για την ελευθερία του, άφησαν το ευαγγέλιο και έπιασαν το ντουφέκι. Και είμαστε σίγουροι πως αν ο λαός ξαναβρεθεί στο δρόμο να διεκδικεί το δίκιο του αρκετοί κληρικοί, παιδιά του λαού, θα συμπορευτούν μαζί του. Είναι αυτές οι στιγμές σταυροδρόμια για τους ανθρώπους

που επιλέγουν ποιον δρόμο θα πάρουν. Είναι στιγμές επαναπροσδιορισμού. Και σε αυτές τις στιγμές κληρικοί θα αφήσουν το ευαγγέλιο και θα πιάσουν μέχρι και το σφυροδρέπανο.

Όσον αφορά τους ποιητές τώρα. Καθένας τους είναι ξεχωριστή περίπτωση. Θα αρκεστούμε στο Βάρναλη για τον οποίο αρκούσε μόνο το απόσπασμα από τα **«Φιλολογικά απομνημονεύματά»** του για να απαντήσει στην υπαινισσόμενη θρησκευτικότητα του **Βάρναλη** (στα 1935):
`
*«Πρώτα – πρώτα θα ήτανε πολύ γελοίος ανθρωπάκος εκείνος, που θα μπορούσε να έχει προηγούμενα με τα υπερφυσικά όντα κάθε θρησκείας και κάθε μυθολογίας! Όσο για μένα όλες οι υπερφυσικότητες και οι μεταφυσικότητες είναι έξω από την πνευματική και από τη συναισθηματική ζωή μου. Αν η Παναγία μου κίνησε το ποιητικό μου ενδιαφέρο, είναι γιατί μπορούσε εύκολα να γίνει η Μανα-Σύμβολο, ο τύπος όλων των μανάδων, που κλαίνε και δέρνονται, όταν τους αδικοσκοτώνουνε τα παιδιά τους, ο τύπος και το σύμβολο της πραγματικής μητρότητας, που μπορεί να φτάσει ίσαμε την έσχατη προστυχιά και ίσαμε το έγκλημα για να σώσει το πλάσμα της. Αυτό δεν ήτανε βρισιά ούτε ενάντια της μάνας ούτε ενάντια στα θεία!*
*Ένας άθρησκος άνθρωπος δε βρίζει τα θεία (πώς να τα βρί□σει, αφού δεν τα πιστεύει!). Εκείνοι τα βρίζουνε, που και τα καπηλεύονται. Οι γνωστές βλαστήμιες: «το Χριστό σου! την Παναγία σου! τα πεθαμένα σου!» είναι αποκλειστικό δικαίωμα και προνόμιο εκείνων, που «πιστεύουνε» στα θεία και φοβούνται το θάνατο, όσο και την Αλήθεια!*
*Αν ζούσαμε στους πρώτους βυζαντινούς αιώνες, δηλαδή στον καιρό της πιο τυφλής θεοκρατίας, θα ήτανε ζήτημα ζωής ή θανάτου η «καλή» ή «κακή» ερμηνεία των Γραφών. Τι άβυσσο από προσωπικά μίση και πάθη ανάμεσα στους καλογέρους, τι λυσσασμένη σύγκρουση των συμφερόντων τους, τι αιρέσεις, τι σύνοδοι, τι παρασύνοδοι, τι βλαστήμιες, τι αναθεματίσματα των αντιθέτων, τι οχλαγωγίες στους δρόμους, τι ξυλοδαρμοί, τι δολοφονίες! Τότε! Μα στον 20ό τον αιώνα, στον αιώνα που ο Χίτλερ απόδειξε πως ο Χριστός δεν είναι Εβραίος, αλλά Άριος (πολύ σωστά! Αν ήτανε Εβραίος, δε θα μπορούσε, κατά τη γνώμη του, να είναι άνθρωπος, όχι Θεός!), χωρίς κανένας να συγκινηθεί, να το συζητούμε εμείς, αν ο Χριστός λεγότανε «πρωτότοκος» χωρίς να έχει άλλους αδερ□φούς ή σε περίπτωση, που είχε, αν αυτοί ήτανε φυσικοί αδερφοί του ή απλώς «λεγόμενοι αδελφοί αυτού» δεν είναι καθόλου της μόδας!*
*Κι όμως εδώ και δέκα χρόνια κατηγορήθηκα, πως βλαστήμησα την Παναγία, επειδής την παράστησα να λέγει στο σταυρωμένο Χριστό:*
*Ωσάν τ' άλλα σου αδέρφια να σ' είχα γεννήσει*
*κι από δόξες αλάργα, κι αλάργα από μίση!*
`

*Μα τούτος ο καημός της Μάνας του Χριστού μπορεί να μην είναι πολύ ορθόδοξος, όμως είναι ανθρώπινος και δεν είναι βλαστήμια. Αν δε συμφωνεί με τα δόγματα της Γ' οικουμενικής συνόδου, μα με το γράμμα της Βίβλου και με την πίστη πολλών προτεσταντι□κών εκκλησιών, αυτό δεν είναι απιστία!*
*Δεν είναι υπονόμευση της χριστιανικής πίστης. Ομολογώ, πως εγώ δε μπορώ να την υπονομεύσω τόσο με τα λόγια μου, όσο μερικοί αρχηγοί της εκκλησίας και οι καλόγεροι τού Αγίου Όρους με τα έργα τους.*
*Εγώ έγραψα ό,τι έγραψα σαν ποιητής. Ήθελα να ολοκληρώσω τη Μάνα – Σύμβολο. Να της δώσω (το κατά δύναμη) όλο εκείνο το απέραντο βάθος, που έχει η πραγματική μητρότητα, που είναι ο πρώτος και έσχατος νόμος της ζωής και όχι θάμα. Αυτό άλλωστε κάνουνε κι οι περισσότεροι εκκλησιαστικοί ύμνοι. Απ' αυτούς πήρα τον τόνο και μάλιστα του Ρωμανού του Μελωδού. Μοναχά έτσι μας φέρνουνε όλοι αυτοί πιο κοντά στην ανθρώπινη αισθαντικότητά μας τη Μάνα – Σύμβολο, τον τελειωμένο τύπο όλων των πονεμένων μανάδων!*
*Κανένας ποιητής, που καταπιάνεται με βιβλικά θέματα δεν είναι δεμένος από τους... «απόλυτους» νόμους της Τέχνης του, ούτε με τα κείμενα με τις διάφορες δογματικές τους ερμηνείες. Ας αφήσουμε τους ξένους. Από τους δικούς μας ούτε ό Σικελιανός («Πά□σχα των Ελλήνων»), ούτε ο Μελάς («Ιούδας») ζητήσανε να συμφωνήσουνε με τη γνώμη της εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Αλί□μονο τότε στην Ποίηση, «το βασίλειο της ελευθερίας», όπως την ονομάζει ο Σίλερ»* **(1.)**
`

Αυτά έγραψε σχολιάζοντας την εμπλοκή και δίωξή του την περίοδο των **Μαρασλειακών** (1925), αιτία των οποίων ήταν το έργο του **«Το φως που καίει»** με το οποίο υποτίθεται προσβάλλεται η Παναγιά (όπως και η πατρίδα και η σημαία). Ναι το ποίημα **«Η μάνα του Χριστού»** (όπως και «**Οι πόνοι της Παναγιάς»** από τους **«Σκλάβους Πολιορκημένους»**) που τότε ήταν τεκμήριο της αθεΐας του, σήμερα από κάποιους λογίζεται τεκμήριο της θρησκευτικότητάς του. Λίγο αργότερα, στα τέλη του 1929, συνέχεια των Μαρασλειακών, με μια προκλητική εγκύκλιο η Ιερά Σύνοδος ουσιαστικά τον αφορίζει και ο Βάρναλης απαντά με το σατιρικό ποίημα «**Μπουναμάς»** (στα **«Ποιητικά»** έχει τον τίτλο **«Πρωτοχρονιάτικο»**). Στο στόχαστρό του δεν είναι η θρησκεία αλλά οι εκπρόσωποί της επί της Γης:

Σαράντα σβέρκοι βοδινοί με λαδωμένες μπούκλες
σκεμπέδες σταβροθόλωτοι και βρώμιες ποδαρούκλες
ξετσίπωτοι ακαμάτηδες, τσιμπούρια και κορέοι
ντυμένοι στα μαλάματα κι επίσημοι κι ωραίοι.
**(Η πρώτη στροφή του ποιήματος)**

Είχε ήδη ...βεβαρυμμένο παρελθόν ως μέλος της σπείρας των Αθεϊστών όταν στα 1911 Τύπος και Εκκλησία ξεσήκωσαν το λαό του Βόλου υπέρ της θρησκείας και της γλώσσας. Του ασκήθηκε δίωξη και αρκετοί κάτοικοι της Αργαλαστής ήταν πρόθυμοι να καταθέσουν:

*«Μα με τις απαντήσεις αυτές δεν έφτανε ν' αποδειχτώ απλώς άθεος. Έπρεπε να αποδειχτώ άθεος ''εκ συστάσεως''. Οτι δηλαδή επεδίωξα σκόπιμα και ύπουλα να κλονίσω την πίστη και τον πατριωτισμό των χωριατών.*
*Σύμφωνα μ' αυτή τη στροφή των ερωτήσεων, αποδείχτηκα αληθινός συνωμότης. Π.χ. ένας θυμήθηκε πως με είδε πολλές φορές να βγαίνω περίπατο έξω από το χωριό βαστώντας από κάτου από την αμασκάλη μου το ''Νουμά'', το Δαρβίνο, το Ρενάν ή τον Πλάτωνα! Αρα έκανα δημόσια επίδειξη μαλλιαρισμού ή αθεϊσμού, με σκοπό να τους διαδώσω. Αλλοι θυμηθήκανε πως την Καθαρή Δευτέρα το μεσημέρι ρώτησα μία παρέα γνωστούς μου στο παζάρι: ''πού πουλάνε σαρδέλες του βαρελιού!''. Αυτό το ρώτησα φωναχτά για ν' ακουστώ από όλους τους ανθρώπους του παζαριού, (''η γαρ αγορά ην πλήθουσα''), πως εγώ ο σχολάρχης, ο επίσημος ''θεματοφύλαξ των ιερών θεσμίων'', δεν εσεβόμουνα την πίστη των πατέρων, αφού ζητούσα να φάγω ψάρι την Καθαρή Δευτέρα, που δεν τρώνε ούτε λάδι! Ενας άλλος κατάθεσε πως συχνά με είδε στην εκκλησία, την ώρα που περνούνε τα άγια των αγίων, να στρίβω το... μουστάκι μου. Κι ένας τελευταίος πρόστεσε σ' όλα αυτά μου τα εγκλήματα και τούτο: πως τη νύχτα της Ανάστασης άναψα τη λαμπάδα μου με ένα σπίρτο αντίς να την ανάψω από το ανέσπερον φως, που έδωσε ο παπάς από την Ωραία Πύλη!»* **(2.)**
`

Η θέση του Βάρναλη για το ρόλο της θρησκείας ως στήριγμα της εξουσίες είναι καθαρή και διατυπωμένη ήδη από **«Το φως που καεί».** Τα πρόσωπα του **Προμηθέα** και του **Ιησού** γίνονται τα σύμβολα για να δείξει ο Βάρναλης το ρόλο της φιλοσοφίας και της θρησκείας ως στηρίγματα της πολιτικής και κοινωνικής εξουσίας (μαζί με την Τέχνη, Αριστέα). Από την άλλη, ο **Μώμος** εκφράζει το συνειδητοποιημένο προλεταριάτο της εποχής και πιστεύει ότι τόσο η θρησκευτική «πρόληψη» όσο και ο θεϊκός «μύθος» θα εκπέσουν οριστικά όταν ανατραπούν οι εξουσίες που τα δημιούργησαν. Απευθύνεται ο Μώμος στον Προμηθέα και στον Ιησού:
(...)
*θα πέσετε μοναχοί σας, χωρίς να μεταχειριστούν ενάντιά σας ούτε σαγίτες ούτε σφεντόνες ούτε αστροπελέκια.*
*Αυτά θα τα μεταχειριστούν ενάντια στους αφέντες της Γης!*
*Άμα ρίξουν αφτουνούς, θα πέσετε και σεις ο επουράνιος ίσκιος τους...*

Στο ρόλο της θρησκείας αναφέρεται και σε άλλα ποιήματα του μεταγενέστερα:

**Δούλος τρίδουλος**

Λαφρί στομάχι, ξάπλα στο σανό
(δυο φαγιά την ημέρα είναι πολύ!)
Ξυπνούσε τα χαράματα πουλί
με τα φτερά των είκοσι χρονώ.

Η πλάση θάμ', ανθρώποι και στοιχεία,
τα πάντ' αγάπη, λευτεριά, ησυχία.
Κελαηδάνε πουλιά, νερά κι αγέρας
και στα ψηλά Πανάγαθος Πατέρας.

Δούλευε δωδεκάωρο με χαρά του,
για να γίνει κι αυτός με τη σειρά του
συνάρχοντας, μεγάλη κεφαλή,
και γι' αυτόν να δουλεύουνε πολλοί.

Μα γέρασε και σώμα και ψυχή
κι έμεινε δούλος, όπως στην αρχή.
Δεν κελαηδάει πουλί, νερό κι αγέρας
κι απάνου σ' όλα Θάνατος Πατέρας.

Πώς γίνεται ο ραγιάς αφεντικό,
δεν το 'μαθε. Κι αν του το λέγαν άλλοι,
θα μπορούσε να κάνει φονικό
για μιαν Ελλάδα θρήσκα και Μεγάλη!

Χαροπαλεύει τώρα στο σανό του
κι ένα μονάχα το παράπονό του:
δεν πρόλαβε να δει την οικουμένη
μια κι όξω Χιροσίμα κανωμένη

Εκτός από το ποίημα **«Δούλος τρίδουλος»** που το συμπεριέλαβε στα **«Ποιητικά»** (1958) και σε δύο ποιήματα της μεταθανάτιας συλλογής «**Οργή λαού»** αναφέρεται στο ρόλο της θρησκείας. Στο ποίημα με τίτλο (από τον επιμελητή) **«Γρήγορα πας»** και **«Στο γιο του»**:

Δε λυπάμαι τα γερατειά που φεύγουν —
τα μωράκια που έρχονται αθέλητά τους

να ζήσουν σκλάβοι, να πεθάνουν σκλάβοι,
σ’ έναν κόσμο ελεύθερων αφεντάδων.
Θα τους μαθαίνουν: η σκλαβιά τους χρέος
εθνικόν και σοφία του Πανάγαθου!...
Πότε θ’ αναστηθούν οι σκοτωμένοι;
(Απόσπασμα από το ποίημα «**Γρήγορα πας»**, γραμμένο στις 20.10.1973)

Στο στόχαστρο του Βάρναλη η θρησκεία και στην «Αληθινή απολογία του Σωκράτη», ως μορφή ηθικής, κοινωνικής και πολιτικής αλλοτρίωσης και στήριγμα «του κρείττονος συμφέρον». Ενας θεσμός που αιχμαλωτίζει τη σκέψη και τη βούληση του λαού συγκαλύπτει την εκμετάλλευση και προβάλλει ως διέξοδο τη βασιλεία των ουρανών.
`

**ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ**

1. «Κώστας Βάρναλης Φιλολογικά Από,μημονεύματα», σελ. 279-281 (εκδόσεις «Κέδρος», 1980)
2. Στο ίδιο, σελ. αελ 134

**Πηγή:poiein.gr**